

**ОРГАНІЗАЦІЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ
ЕКОНОМІКИ***Анотація*

У статті проведений аналіз основних напрямків антикризового управління в банківському секторі економіки, аналіз діяльності банків України, визначено сутність антикризового управління банківської діяльності та запропоновано стратегічні напрями його використання для стабілізації національної банківської системи в сучасних умовах.

Ключові слова: банківська криза, антикризове управління, антикризові заходи, стабілізація.

Аннотация

В статье проведенный анализ основных направлений антикризисного управления в банковском секторе экономики, анализ деятельности банков Украины, определенно сущность антикризисного управления банковской деятельности и предложены стратегические направления его использования для стабилизации национальной банковской системы в современных условиях.

Ключевые слова: банковский кризис, антикризисное управление, антикризисные мероприятия, стабилизация.

Ключевые слова: банковский кризис, антикризисное управление, антикризисные мероприятия, стабилизация.

Annotation

In the article the conducted analysis of basic directions of antikrizovogo management in the bank sector of economy, analysis of activity of banks of Ukraine, certainly essence of antikrizovogo management of bank activity and strategic directions of his use are offered for stabilizing of the national banking system in modern terms.

Keywords: bank crisis, antikrizove management, antikrizovi measures, stabilizing.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку банківського сектору характеризується динамічними коливаннями, які, з одного боку, мають стимулюючий ефект, а з іншого – є причиною порушення стійкості та надійності всього фінансового сектору. Жодна країна, навіть високо розвинена, не застрахована від ризиків нестабільності, що можуть привести до виникнення фінансових криз.

Сучасна економічна ситуація в Україні вимагає розробки принципово нових підходів до антикризового управління в банківському секторі з урахуванням наслідків глобальної фінансової кризи, яка не оминула і Україну. У зв'язку з цим, зростає важливість розробки та обґрунтування таких механізмів управління в банківському секторі, які б дали змогу мінімізувати можливість виникнення фінансових криз та забезпечити фінансову стійкість банківського сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам антикризового управління, присвячено роботи таких відомих українських вчених: О. Барановського, О. Дзюблюка, І. Д'яконової, І. Лютого, В. Міщенко, О. Петрика, О. Тридіда, проблеми банківської стабільності та інноваційного розвитку досліджували: О. Вовчак, А. Кузнєцова, Б. Кваснюк, О. Лапко, С. Науменкова, Т. Смовженко, питання підвищення ефективності функціонування банківських структур висвітлено у працях О. Васюренка, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Городецького, А. Гриценка, С. Козьменка, В. Лісницького, І. Сала, А. Чухна, Н. Шелудько, О. Яременка.

Мета статті: аналіз основних заходів та напрямків антикризового управління в банківському секторі економіки.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою стійкого економічного зростання будь – якої країни є надійність і прогнозованість розвитку банківського сектора економіки. Нинішня фінансово-економічна криза, яка охопила Україну та світ, свідчить про невідповідність грошово-кредитної політики вимогам економічного життя.

Економічна криза в Україні, як і в багатьох інших країнах, розпочалася з проблем у банківському секторі. Складна економічна та фінансова ситуації в країнах західної Європи призвели до значного відтоку капіталу із вітчизняного банківського сектору. Спад виробництва, масштабів будівництва, купівельної спроможності населення сприяли різкому збільшенню неповернених кредитів. Систематичне зниження ліквідності банків призвело до панічних настроїв населення, масового зняття коштів з банківських рахунків.

Сучасний стан банківського сектору економіки України характеризується значними динамічними коливаннями в змінних умовах фінансових ринків. Банківський сектор економіки забезпечує безперебійне функціонування всієї фінансової системи країни. Саме тому кожна країна зацікавлена в тому, щоб діяльність банків була регульованою, ефективною і надійною, забезпечувала безпеку і зростання економіки, протистояла кризам і захищала вклади клієнтів.

Динамічний розвиток кризових явищ і поглиблення невизначеності в банківському секторі економіки потребують розробки і впровадження ефективних заходів антикризового управління.

Антикризове управлінням в банківському секторі слід розуміти як передкризове управління, яке здійснюють для своєчасного виявлення та прийняття рішень для запобігання кризі, що передбачає систему профілактичних заходів щодо відновлення порушеної рівноваги, мінімізацію втрат конкурентоспроможності; управління в умовах кризи, що передбачає оцінку кризової ситуації, виявлення факторів, що зумовили виникнення кризи, вивчення слабких та сильних сторін установи, оцінку потенційних можливостей щодо подолання кризи, пошук шляхів мінімізації негативних наслідків кризи, відновлення фінансової стійкості; управління процесами виходу з кризи, яке здійснюють для мінімізації втрат і втрачених можливостей під час виведення з кризи, обґрунтування стратегічної програми виходу з кризи, оперативне виявлення відхилень фактичних результатів реалізації програм оздоровлення від передбачених стратегічною програмою та розробка системи заходів щодо їх ліквідації.

Механізм антикризового управління має забезпечувати адаптацію банку до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, що надасть можливість в результаті впровадження цього механізму у практичну діяльність банку забезпечувати його стійке функціонування й розвиток за будь-яких економічних, політичних і соціальних перетворень в світі, або у внутрішньому середовищі.

Зважаючи на значні негативні наслідки системної банківської кризи й актуальність цього питання зарубіжні дослідники Д. Холшер та М. Куїнтін [11] виокремлюють три етапи антикризового управління в умовах системної банківської кризи, на кожному з яких може використовуватись певний набір інструментів.

1. Стимування кризи. На цьому етапі після виявлення системних ознак кризи органи державної влади (координовані дії з боку уряду, центрального банку та органів фінансового нагляду) повинні вжити негайні заходи, спрямовані на перешкоджання поширенню кризи на всю систему. Оскільки у минулому для 62 % банківських криз було характерним різке зниження загального обсягу депозитів, пріоритетним завданням є зупинення «набігів» вкладників шляхом відновлення їх

довіри до банківського сектору. Такі заходи полягають переважно у використанні фінансових інструментів: розширення схеми гарантування банківських депозитів, надання підтримки ліквідності банків, у тому числі за менш жорстких умов, ніж за нормальних обставин, а також структурного інструменту - невідкладної ліквідації цілковито неплатоспроможних банків. Однак у випадках, коли ситуацію не вдається стабілізувати, органи державної влади часто змушені вдаватись до використання заходів надзвичайного характеру – призупинення повернення депозитів чи їх відтермінування. Оперативне використання цих інструментів необхідне, перш за все, для отримання часу на розробку державою дієвого, комплексного та послідовного переходу до наступних етапів подолання кризи, в протилежному випадку вони не спроможні зупинити розвиток кризи та ведуть до подальшого зниження довіри населення до дій держави.

2. *Системна реструктуризація банків* спрямована на відновлення платоспроможності та прибутковості банків, виконання ними функцій фінансових посередників. Зазвичай цей процес є досить тривалим, він повинен розпочинатися з розробки дієвого правового та інституційного поля для здійснення реструктуризації банків. Першим кроком безпосередньо для проведення реструктуризації є оцінка активів банків з метою визначення їх поточного стану. Для цього повинна застосовуватись стандартизована методика, що дасть змогу порівняти банки. За її результатами необхідно розподілити банки за такими категоріями: неплатоспроможні банки, недокапіталізовані проте життєздатні банки, платоспроможні банки, що відповідають усім необхідним критеріям. По відношенню до першої категорії банків можуть застосовуватись такі структурні інструменти, як продаж банку іншим власникам, злиття, поглинання та ліквідація банку. Остання категорія банків не потребує особливої уваги, оскільки нормально функціонує в умовах кризи. Процес реструктуризації повинен бути зосереджений на другій категорії банків, а також на тих банках, ліквідацію яких не можна допускати у зв'язку з їхніми великими розмірами, та системно важливих банках, що можуть бути як у першій, так і в останній категоріях, і повинні бути врятовані за будь-яких умов.

Доцільно розрізняти фінансову та операційну реструктуризацію [9].

Фінансова реструктуризація спрямована на покращання балансу банків шляхом залучення додаткового капіталу (наприклад, за рахунок отримання коштів від існуючих чи нових власників або від уряду, тобто вливання приватного чи державного капіталу), скорочення зобов'язань (наприклад, завдяки списанню певних боргів), чи шляхом підвищення вартості активів (наприклад, за рахунок підвищення відновної вартості проблемних кредитів чи забезпечення).

Операційна реструктуризація спрямована на відновлення прибутковості банку за рахунок використання операційних інструментів.

Відновлення платоспроможності є більш швидким і простим процесом, однак для закріплення ефективності реформ фінансова реструктуризація повинна доповнюватись операційною реструктуризацією, спрямованою на відновлення прибутковості діяльності банків, що потребує більших затрат часу та праці. Доцільнішим є здійснення реструктуризації окремо створеною державною установою, а не центральним банком, який повинен залишатися наготові надати підтримку життєздатним банкам [2].

3. *Робота з «поганими» активами* необхідна для відновлення економіки, вона повинна доповнювати процес реструктуризації банків. Завданнями «реабілітації» активів є максимізація вартості «поганих» активів, мінімізація втрат банку та «ерозії» капіталу. Управління такими активами може здійснюватись шляхом: самостійної реструктуризації банком або списання їх вартості з балансу; передачі або продажу «поганому банку», компанії з повернення кредитів чи

приватній компанії, що спеціалізується на управлінні «поганими» активами; передачі або продажу централізованій компанії з управління активами, що є зазвичай державною установою [3].

Незважаючи на наявність спільних рис у антикризових політиках різних держав, кожна країна повинна застосовувати свій власний підхід до протидії кризовим явищам, а просте копіювання світового досвіду може завдати значної шкоди розвитку економіки країни та її банківському сектору.

Механізм антикризового управління має забезпечувати адаптацію банку до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, що надасть можливість в результаті впровадження цього механізму у практичну діяльність банку забезпечувати його стійке функціонування й розвиток за будь-яких економічних, політичних і соціальних перетворень в світі, або у внутрішньому середовищі.

Для забезпечення ефективного функціонування механізму антикризового управління банком доцільно:

- сформулювати чіткі стратегічні орієнтири за часовою ознакою у процесі виконання місії банку, що дозволяють досягати конкурентних переваг на ринку з урахуванням ризиків;
- визначити цілі антикризового управління та шляхи їх досягнення, які мають бути адекватними тенденціям зміни зовнішнього і внутрішнього середовищ банку;
- визначити комплекс необхідних заходів, що забезпечують здійснення стратегії антикризового управління, спрямованих на подолання саме того виду кризи, яка виникла.

До основних стратегічних напрямків антикризового управління банківською діяльністю в сучасних умовах необхідно віднести створення умов для збільшення ресурсної бази банків. Це можливо досягти шляхом встановлення стійкої довіри населення до фінансових установ і, насамперед, до банківської системи через напрацюванням стійкої системи гарантування вкладів. Ефективна система гарантування вкладів є важливим чинником конкурентоспроможності банківської системи України в умовах глобалізації, оскільки вона створює умови для розв'язання важливих завдань таких, як:

- сприяння створенню та мобілізації грошових заощаджень;
- захисту вкладників від ризиків;
- підвищення ефективності управління грошово-кредитним сектором економіки [6].

Здатність залучати інші фінансові ресурси, окрім внесків банків-учасників, наділяє систему страхування депозитів розвинених країн більшою гнучкістю і ступенем довіри. За такої системи ризик поширення банківської кризи значно скорочується. Її зворотним боком є те, що сама система може створити і для банків, і для вкладників ілюзію необмеженого захисту [8].

Існує необхідність удосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів, що можливо досягти через: розширення фінансової участі держави у страхуванні вкладів, розширення повноваження Фонду гарантування вкладів; орієнтації системи гарантування вкладів на захист інтересів як фізичних, так і юридичних осіб; встановлення диференційованого розміру регулярних внесків банків до Фонду залежно від ризикованості їх діяльності; наділення Фонду прав щодо участі у процедурах тимчасової адміністрації та ліквідації банку; забезпечення постійного поетапного підвищення розміру гарантованих сум відшкодування за вкладами фізичних осіб за рахунок коштів Фонду.

Порівняно з іншими країнами, в Україні розмір гарантованої суми залишається відносно малим (фонд гарантує вклади громадян, які розміщені у учасниках Фонду в національній та іноземній валюті, включаючи відсотки, в розмірі вкладів, але не більше 150 000 грн.)[13], однак збільшення гарантованого розміру

вкладів викличе необхідність збільшення єдиного для всіх банків розміру внеску, але зростаючі витрати банків на оплату внесків до Фонду гарантування швидше за все будуть перенесені на клієнтів банків. Тим самим віддалятиметься перспектива зниження рівня відсоткових ставок за кредитами, які є на багато вищими за аналогічні показники сусідніх країн. А високі кредитні ставки, як відомо, гальмують розвиток малого і середнього підприємництва та можуть зменшитись ставки за депозитами.

Якщо врахувати той факт, що на 1 січня 2012 року збитки банківської системи зменшилися на 5,3 млрд. грн. (40,7 % по відношенню до 2010 р), досягнувши 7,7 млрд. грн. [12] – то можна сказати, що в даний період часу можна розраховувати на незначне збільшення розміру внесків до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО).

Для налагодження економічної діяльності банківських установ та виходу з кризи необхідне активне використання економічних та адміністративно-законодавчих важелів, системний, збалансований підхід до кредитної та депозитної політик банківських установ, вироблення чітких напрямів залучення заощаджень населення до інвестиційної та іншої діяльності.

Важливим стратегічним напрямком є відновлення кредитування в межах залучених національних ресурсів. Використання банками коштів залучених з-за кордону (до початку фінансової кризи 2002-2007 рр.) для надання споживчих кредитів нарощувало в Україні грошову масу, яка була не підкріплена національною продукцією і сприяла зростанню інфляції та споживання імпортованих товарів, що розбалансувало зовнішню торгівлю в бік негативного сальдо.

Національному банку України необхідно і надалі проводити політику обмеження у наданні споживчих кредитів фізичним особам в іноземній валюті. На думку міжнародного рейтингового агентства Standard & Poor's (S&P), введене Нацбанком в 2009 році обмеження на кредитування в іноземній валюті (заборона на кредитування фізичних осіб в іноземній валюті, а також підвищені резервні вимоги для кредитування корпоративних позичальників без експортної виручки в іноземній валюті) було спрямовано на зниження валютних ризиків що позитивно вплинуло на якість активів українських банків [7].

Загальна політика держави повинна бути зорієнтована на ефективне залучення та розміщення національних фінансових ресурсів. Думка про те, що економіка країни не володіє значними фінансовими ресурсами, не є правильною, оскільки на 1 січня 2013 року банками було зосереджено 954 млрд. грн., зокрема:

- кошти фізичних осіб – 364,7 млрд. грн., або 38,1%;
- кошти суб'єктів господарювання – 202,6 млрд. грн., або 21,2%;
- міжбанківські кредити та депозити – 119,3 млрд. грн., або 12,5%.

Джерело: [12].

З метою зменшення обсягів проблемних кредитів необхідно проводити реструктурування короткострокових кредитів банку. Найбільш поширеними заходами реструктуризації кредитів під час кризових явищ в банках світу є викуп проблемних позичок, пролонгація строків кредитування та зниження відсоткових ставок.

Обсягів проблемних кредитів в Україні за останні п'ять років постійно зростає. За станом на 01.01.2012 р. порівняно з 01.01.2008 р. збільшився з 6,357 млрд. грн. до 79,292 млрд. грн. За весь період, що аналізується, частка прострочених кредитів у загальній сумі наданих банками кредитів коливалася в межах від 1.3% (за станом на 01.01.2008 р.) до 11.2% (за станом на 01.01.2012 р.) і залишається значною дотепер. [12].

Окрім того серед всіх видів кредитних позичок перш за все реструктуруються іпотечні, оскільки вони мають найбільшу питому вагу у кредитному портфелі й довгостроковий термін використання [1].

В Україні основними методами реструктуризації кредитів повинні бути надання кредитних канікул з пролонгацією терміну дії кредитного договору, тимчасове зниження відсоткової ставки, зміна валюти кредитування на національну валюту, зміна графіка погашення по кредиту.

Існує необхідність удосконалення системи ризик менеджменту банку. Вона повинна визначати всі рішення та дії, які вживаються з метою уникнення, зменшення ризику, переносу його на іншу ділянку, установлення лімітів ризику або відверто його прийняття. Система ризик-менеджменту також повинна охоплювати банк в цілому – зверху до низу, включаючи спостережну раду, вище керівництво, департамент управління і контролю ризику та, звичайно, підрозділи, які безпосередньо здійснюють операції, через які банк наражається на ризики.

Особлива увага повинна бути приділена ризику ліквідності, платоспроможності та банкрутства.

Незважаючи на те, що форми прояву кризових явищ можуть змінюватися, центральний банк як основний регулятор має сформувати дієву систему моніторингу, за допомогою якої можна було б ретельно дослідити загальні ознаки кризових чинників, що наближаються:

- надлишкову ліквідність на фінансовому ринку;
- надмірний приплив короткострокового капіталу у певні сектори економіки;
- швидке розширення сфери кредитування, тобто надміру кредитну експансію банків;
- швидке зростання цін на певні види активів (наприклад нерухомість) [5].

Національний банк України змінюючи вимоги до формування банками обов'язкових резервів (середній розрахунковий норматив обов'язкового резервування за 2011 рік порівняно з попереднім роком не змінився і становив 2,1%), процентної політики (середньозважена процентна ставка за всіма інструментами рефінансування складає 11,96% в 2011 р) та в комплексі з іншими монетарними інструментами впливає на значну частку вільної ліквідності банківської системи що сприяє стабілізації ситуації на валютному ринку, збільшенню внутрішньої вартості гривні та інфляції.

Хоча практично неможливо точно передбачити виникнення кризових явищ, певна прогнозна оцінка можливих ризиків дає змогу розробити альтернативні варіанти діяльності на ринку з метою попередження криз і підтримання збалансованого функціонування банків.

З точки зору визначення причин банківських криз можна виділити дві основні групи чинників: внутрішні (мікроекономічні) і зовнішні (макроекономічні). Дослідження внутрішніх причин, що характеризують якість управління і стійкість банків, у тому числі й до зовнішніх несприятливих умов, є важливим для забезпечення фінансової стабільності кредитних організацій. Зовнішні причини, головною з яких є глобальна фінансова нестабільність, є визначальними при пошуку шляхів мінімізації впливу кризових явищ.

Деякі з цих факторів взаємопов'язані між собою. Так для перехідних економічних систем, на початку впровадження реформ досить часто спостерігається зростання рівня інфляції, потім настає період фінансової стабілізації, що є стимулом до економічного зростання. Процес фінансової стабілізації характеризується трьома ключовими макроекономічними чинниками: зміною темпів інфляції, зростанням кредитного портфеля та зміною курсу національної валюти. У випадку розвинутих економік фаза зростання інфляції і економічної нестабільності є менш вираженою.

Необхідно виділити кілька фундаментальних внутрішніх чинників, що призводять до нестабільності банківського сектора:

- фінансові ризики, головним з яких залишається кредитний, що призводить до зменшення вартості активів, а в подальшому – до втрати капіталу та зниження платоспроможності банків;
- відсутність абсолютної ліквідності кредитних установ, що пов'язано з особливістю банківської діяльності. Практично завжди ліквідні активи банків менші від їх зобов'язань, що обмежує можливість банків витримати можливу депозитну атаку клієнтів щодо вилученню своїх заощаджень. В умовах стабільності для підтримки ліквідності достатньо створення певних ліквідних резервів, оскільки створення великих фондів різко знижує економічну ефективність ведення бізнесу, однак за умов фінансової кризи необхідність запасу ліквідності може різко зрости з метою задоволення вимог клієнтів перед банківським сектором;
- дисбаланс трансформації ресурсів (розрив за строками між активами і пасивами, залученими та виданими на тривалий термін – більше року). Банки залучають кошти на короткий термін, а видають на більш тривалий, окрім того, банки завжди використовують для фінансування активів залишки на рахунках клієнтів до запитання.

Як правило, основною внутрішньою причиною банківської кризи є управлінські помилки. За дослідженнями Управління валютного контролю, в США було визначено основні чинники, що спричиняють банківську нестабільність [10]:

- незадовільна якість активів (98%);
- низька якість управління і планування (90%);
- інсайдерські операції (35%);
- погіршення економічної кон'юнктури (35%);
- недостатній рівень внутрішнього контролю і аудиту (25%);
- шахрайство і викривлення звітних даних (11%);
- надмірні витрати (9%).

Згідно з цією статистикою, частка зовнішніх макроекономічних чинників, що зумовлюють негативну економічну кон'юнктуру, займає лише 35%, отже внутрішні чинники більшою мірою впливають на цей процес [4].

Починаючи з 1990-х років понад 100 країн пережили кризи в банківському секторі, що спричинили значні втрати економіки, тривали роками, а в деяких країнах повторювалися. Вітчизняний банківський сектор неодноразово зазнавав кризових потрясінь. При цьому, як відповідна реакція – здійснювалась мобілізація всіх можливих ресурсів та інструментів з метою реалізації антикризових заходів.

Висновки. Застосування всього набору фінансових інструментів антикризового управління є характерним для системних криз, коли доводиться вирішувати проблеми ліквідності не лише окремих банків, а всього банківського сектору економіки. Регулювання спрямовується на покращення якості банківських активів, врегулювання зобов'язань, пряме збільшення капіталу, тобто на відновлення та покращення платоспроможності банківських установ .

При формуванні концепції антикризового управління в банківському секторі доцільно враховувати вплив монетарних інструментів, які використовують центральні банки для стабілізації грошово-кредитного ринку. Сукупність таких монетарних інструментів формується виходячи із основних засад грошово-кредитної політики. Як свідчить практична діяльність, проведення грошово-кредитної політики підпорядковується кільком цілям: рівню обмінного курсу національної валюти щодо іноземних валют, рівню інфляції, темпам зростання окремих монетарних агрегатів тощо.

Розробка ефективної програми антикризового управління в банківському секторі економіки та дослідження її впливу на рівень економічного зростання в державі має важливе значення для будь-якого суспільства. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах пошуку шляхів стабілізації економічного розвитку в країнах, де економіка знаходиться на стадії трансформаційного періоду. Реалізація антикризових заходів в банківському секторі економіки через застосування широкого спектру інструментів антикризового управління має розглядатися як джерело економічних зрушень, підвищення рівня життя населення, стримування інфляційних процесів та стимулювання розвитку підприємницької діяльності, що в свою чергу відповідає стратегічним цілям розвитку держави.

Таким чином, основні напрями антикризового управління банківською діяльністю повинні бути спрямовані на стратегічні орієнтири стабільного функціонування банків, досягнення конкурентних переваг на ринку з урахуванням ризиків з метою настання стабілізації та ліквідації або уникнення кризових явищ.

Важливою є орієнтація загальнодержавної політики на ефективне залучення та розміщення національних фінансових ресурсів. У контексті подолання банківської кризи важливою є своєчасна реалізація розглянутих заходів з метою повернення довіри до банківських установ, підвищення ліквідності та платоспроможності банків.

Література:

1. Афанасьєва, О. Б. Зарубіжний досвід антикризового управління в банках у період світової фінансової кризи [Електронний ресурс] / О. Б. Афанасьєва. – Режим доступу: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/646/.
2. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. - № 4. – С. 8-19.
3. Барановський О. Проблемні банки: виявлення й лікування / Олександр Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. - № 11. – С. 18-31.
4. Бережний О. Ризики використання послуг банків для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму в системі банківських ризиків [Текст] / О. Бережний // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 3–7.
5. Дзюблюк О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках / О. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. - №5. – 2009. – С 20-30.
6. Котенко О.О. Напрямки впровадження елементів антикризового управління в комерційних банках України [Електронний ресурс] / О. О. Котенко // Сьома Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція „Сучасний соціокультурний простір 2010.
7. УНІАН- економіка 11 лютого 2013. Режим доступу: <http://economics.unian.net/ukr/news>.
8. Янковский І. Генезис: банківських моделей / І. Янковский // Банківський вісник. - 2008. - № 2. - С. 27-30.
9. Duttagupta R. The Anatomy of Banking Crises / R. Duttagupta, P. Cashin // IMF Working Paper. – 2008. - № 93. - 39 p. (офіційний сайт НБУ).
10. Carramazza F., L. Ricci and R. Salgado. Trade and financial contagion in currency crises // IMF working paper 00/55. March 2000.

11. Hoelscher D. Managing Systemic Banking Crises / D. Hoelscher, M. Quintyn // IMF Occasional Paper. – 2003. – № 224. – 80 p.
12. Офіційний сайт НБУ: Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
13. Інформація для вкладників про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] // Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Режим доступу: http://www.fg.org.ua/ua/Zagal_info.html